

הלכות מים אחרונים סימן קפא

(ו) וכיצא בהן: ג' אין נוטלין (ז) בחמין שהינד (ח) נכרית בהם, מפני (ט) שמפפפעיין (פרוש, מבעבעין. מלשון 'שחין אבעבעת') את הידים ואין מעבירין אה הנהמא: ד' אין צריך לטל אלא (י) *עד (יא) פרק שני של אצבעות: ה' הצריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה כדי (יא) שתהיה הנהמא: ו' אם המסבין רבים, עד חמשה (יב) מתחילין מן המברך, ואם הם יותר מתחילין (יג) *מן הקטן, ונוטלין דרך ישיבתן, (יד) ואין מקבדין זה את זה לטל, עד שמגיעין (טו) [ו] לחמשה האחרונים, וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נוטלו (טז) מתחילין (טז) מן המברך: ז' (יז) אין מקבדין שום ברכה על מים

ג שם בגמרא ד טור
והש"ס ד טוס"ט ד
ר ברכות מו ז טור
בשם מה"י רוב עמ"ס

באר היטב

רוח רעה שיהא אלא ע"ג קרקע, מ"א. כתב הח"ט, דבמקום שאין עוברים שם יכולים לטל ע"ג קרקע. וכתב המ"א: נ"ל דתחת השלחן שרי. ואע"ג דלפעמים מסלקין השלחן מ"מ ותנבבו ביני וביני: (ז) נכרית בהן. ורש"ל פסק דוקא בצונגין: (ח) פרק שני. שלמעלה מהפרק אין מביע לכוף הפאכל: (י) לה' האחרונים. ושערה חמשים שבשעור נטילת הארבע יכול המברך לעין ב"י ברכות של בחי"מ. וש"מ דתא דאקרינן תפך לני"י ברכה לאו תפך ממש אלא בכדי שיעור

שערי תשובה

ע"ש: [ו] לחמשה האחרונים. ועין בחי"ט. ובשם הא"י ו"ל כהבו שאסור להפסיק אפילו בדבר התורה, ע"ש:

באור הלכה

שאין רוח רעה שורה על המים בשרותם בקלי, מפר. ואין דומה להב"ל בסימן ד, דהתם הרוח רעה שורה על הידים, וכשרוחין ידיו אכלו בחוף כלי שורה על המים הרוח רעה מן הידים. אכל באמת יש לרחות, דאפשר אפילו אחר כך בשמירה הפנים אחרונים מן הקלי על הקרקע שורה עליהם רוח רעה, וכן משמע קצת לשון רש"י [חליו ק"ה] דבור הפתחיל קנסא, עין שם, דכל שהמים אחרונים משלין על גבי קרקע רוח רעה שורה עליהן: * עד פרק שני וכו'. עין בבאור הגר"א דמוכח מנה ולפי מה שבארו בדמשק-אליעזר דרין זה מלוי בפלגמא הנ"ל בסימן קסא סעיף ד, דלדעת הדעה הראשונה שם יתנה הדין בנטילת מים אחרונים עד סוף קשרי האצבעות עם פסת היד: וטוב לנהוג כן לכתחלה לצאת ידו הכל כשיש לו מים: * מן הקטן. עין המשנה ברוכה, כדי שלא יהא הפסק רב לגדול המברך בין נטילה להברכה, והוא מהרשב"א. ובה"טו מפני מקבדין בעצמן, אס"פן אף אם יתחילו מן הקטן יתנה הפסק גדול מן הנטילה לברכה להנוטלין ידיהם בראשונה, מהנכון שישוטי מים על השלחן לנטילה באזהר מקומות ולא כוס אחד לכל המסבין שעל-ידיו: ומשך הרבה. כן נראה לעניות דעתי:

משנה ברורה

(יג) וישפכם דוקא בחוף הפליטה: (י) וכיצא בהן. כמו (יז) אברים דקים וקוצים וכל כהאי גוונא (טו) שנגבלעים בהם המים ואינם מתקבצים למקום אחד. (טז) ויש מקלין לטל אף על-גבי רצפה אם אין לו כלי לטל בתוכו, דסבירא להו דדוקא על-גבי קרקע ממש שורה עליהם רוח רעה, אכל לפי מה שכתב הלבוש (פ) יש להחמיר בזה: ג' (ז) בחמין. אכל פושרין, דהיינו שאין היד סולדת בהן, מפר. ורש"ל פסק דוקא בצונגין, ומיהו, אם אין לו פי אם אלו הפושרין, (יט) בודאי אין להחמיר: (ח) נכרית בהם. לאו דוקא, דבודאי אין אדם נוטל ידיו במים פאלי שיקרה בהן, אלא רוצה לומר (יט) שהינד סולדת בהן, וישעירו, כל שברסו של תינוק נכרית בוטו [מ"א]: (ט) שמפפפעיין. מרוב כיון את הידים ומבליעין בהן אה זמנת הפכשיל [רש"י]. ונראה לי דחמין שנצטננו מטר לטל בהן: ד' (י) עד פרק שני. שלמעלה משני פרקי אצבעות אין מביע לכוף הפאכל (כ) [ומן אצבע

האגודל צריך לטל פרק ראשון]; ואם היה הפאכל מגיע מבאן ואילך, צריך רחיצה גם למעלה [א"ר בשם כ"ב]. ועין בבאור הלכה. ורע עלי המעשה שראיתי שיש אנשים אשר המה והידיים בנטילת מים האחרונים, אכל אינם יוצאים חובת הדין קלל וכלל, דאינם נוהגים פי אם אינה טפים מים על ראשי האצבעות עד אשר אפלו עד סוף פרק הראשון אינה מצעת, ולפעמים יוצאים בנגיעה בעלמא במים וידיהם נשארים מטנפות מזמנת הפאכל כבראשונה. ובאמת מן הדין צריך לרחץ לפחות עד סוף שני פרקי אצבעות, וכנ"ל: ה' (יא) שתהיה הנהמא. מן הלכות שבידיו על-ידי הנטילה: ו' (יב) מתחילין מן המברך. כדי (כא) שישפין בארבע ברכות של ברכת-המזון בחוף הזמן שישלו אלו הארבעה אנשים הנשארים. (כג) ואף-על-גב דהיום המנהג שקל אחד מהמסבין מברך לעצמו ואין יוצאים בברכתו, מפל מקום לא נשתנה הדין, דגם היום מהנכון שיאמרו המסבין כל ברכה וברכה בלחש עם המברך שמברך בקול רם, כדאיתא לקמן בסימן קפג סעיף ז, וגם ברכת הזמן צריך המברך לומר לפניהם, משום הכי צריך לעין קצת מתחלה: (יג) מן הקטן. היישוב בסוף המסבה, והטעם היא, (כג) כדי שלא יהא צריך המברך להמתין הרבה אחר נטילתו עד שישלו כלם, וגנאי הוא לו, (כד) וגם דהוי הפסק: (יד) ואין מקבדין וכו'. דאין זה כבוד במה שנתמז לו שהוא ירחיק החלה ידיו המזומות: (טו) מתחילין וכו'. כדי שבשעור הזמן שישלו הארבעה את ידיהם יוכל הוא לעין בברכת-המזון, ובג"ל. (טז) ואף דקומא לן דתפך לנטילה ברכה, בשעור זה לא תשיב הפסק; ומיהו, אפשר דבכדי אין להפסיק כלל: (טז) מן המברך. וכיון שנטל הוא ידיו, אותן הארבעה שאצלו אין מקבדין זה את זה, אלא דרך ישיבתן נוטלין: ז' (יז) אין מקבדין וכו'. דלפי (ט) הטעם שבארנו לעיל בסעיף-קטן א, משום חשש מלח סדומית דהוא ספנה לעינים, בודאי אין שניד לברך על נטילה זו, כמו שאין מקבדין על שמירה משאר סבנות, כגון המסבין מים בלילה מפני סכנת עלוקה וכיצא בזה. ואפלו לפי הטעם הראשון שכתבנו לעיל דהנטילה היא כדי להסיר הזמקא מעל ידיו קדם ברכת-המזון, שלפי טעם זה היה ראוי לברך על נטילה זו, מפל מקום לא נהגו בן, לפי שעכשו אין עושין המצוה בתקנת חכמים ומנהגם, שהיו נוהגים למעט הידים גם בשמן ערב אחר הנטילה להעביר

שער הציון

(יג) קדצת הרמב"ם המוכא בבית-יוסף, אף במקום שאין לו כלי סמן על הרשפ"א ותסור והגור"א ומאמר-מרדכי ומגן-גבורים: (יד) אלהי רבה בשם הפל-בו: (טו) לבוש ועלת-תמיר: (טז) מגן-אברהם ואלהי רבה קדצת החנף: (יז) דהמעין שם בלבוש יראה בפשיטות דסבירא לה דהרוח רעה שורה אף כשנוטלם בכלי, אלא שמתמיר בפלי שלא יורסו עליו בגני-אדם [אף לשון רש"י דחוק לדידה, עין שם]. ולפי זה אין לתקל לשפכם על-גבי רצפה. ולעניות דעתי גם להתנוף גופא צריך עיון, דאפשר דרצפה חשובה כקרקע, ומה שכתב קנסא וכל דבר שחוצץ הינו נמי דומיא דקנסא שאינו מחבר: (יח) דהלא כל הראשונים פסקו כלשנא בתרא לקלא, וכמו שצנתי לעיל בסימן קס סעיף ו, עין שם בשער הציון: (יט) שחונכה לאחורית מפני החס"י (רש"י): (כ) פלמדי רבנו יונה: (כא) בשפ"א ומוכא בבית-יוסף. ועין באלהי רבה מה שהשיג על רש"ל: (כב) פרי-תנאים: (כג) דסליק השלחן שכתב רש"י לאו דוקא, אלא ישיבתו בטל ולהמתין על הכל גנאי הוא לגדול או לאיזה איש שכבוד אותו לברך [דהיישה בסימן קפ]. וכן כתב האלהי רבה למרין קשיית הש"י: (כד) בית-יוסף והאחרונים מרשב"א. ולקאורה היום שאנו מקבדין כלם, גם בקטן יש משום הפסק; ואולי דאנו צריכין לחש יותר להמברך דהוא העקר יותר, ובכל מה דאפשר לממן מתקנין: (כה) מגן-אברהם בשם בית-יוסף ורשפ"א: (ט) אחרונים:

הלכות מים אחרונים סימן קפא קפב

ביאורים ומיספים

שהמזיגה נחשבת כהפסק נהובא הדין בקצושיע (סי' מה ס"ב) ובכך החיים (סי' ק"ג).

ומי שיצא לבית הכסא קודם ברכת המזון, דן הא"א (בוטשאטש, מהדורת) שברכת אשר יצר אינה נחשבת כהפסק בין מים אחרונים לברכת המזון. מאידך, בשו"ת שלמת חיים (סי' קפ) כתב שלאחר שבירך ברכת אשר יצר יטול ידיו למים אחרונים [אכן הרעק"א (הגהות על השו"ע סי' ז ס"א) הסתפק לגבי מי שעשה צרכיו קודם ברכת המזון, האם צריך להקדים ברכת אשר יצר כיון שהיא תדירה, או ברכת המזון שהיא מהתורה, ונשאר בצ"ע. וכעין זה הסתפק הא"א הנ"ל, וראה שם בטעם ספיקן].

לענין מי שנכנס לסעודה קבע, שכתב השו"ע לעיל (סי' מ ס"ח) שחולץ את תפילו ומניחן על השולחן עד זמן ברכה, כתב בביה"ל שם (ד"ה הנכנס) שיתכן שמה שהאחרונים לא הביאו את דברי הרמב"ם שילבשן לאחר מים אחרונים, משום שאסור להפסיק בין מים אחרונים לברכת המזון אפילו כדיבור בעלמא (וכל שכן שלא יפסיק בהנחת תפילין).

סימן קפב

דין כוס ברכת המזון ושללא יהא פגום

[משנ"ב ס"ק ג]

כמו שמוציאם בברכת המזון (וכו', גם כוס פגני ע"מ).

1) ביסוד דין 'שומע כעונה', ראה מה שבארנו בזה בשעה"צ לקמן סי' תרצ"א ס"ק א.

2) משמעות דבריו שגם אי אפשר לאחד לברך על הכוס שביד האחר, וכן כתב בביה"ל לקמן (סי' רע"א ס"א סוד"ה מיד) בשם שו"ת רעק"א (מהדו"ק סי' ז) לענין דין קידוש על הכוס. וכן כתב החו"א (א"ח סי' כט סוף ס"ק) להוכיח מהתוס' בפסחים (צט, ב ד"ה לא). וביאר את הדבר בשני אופנים, או משום שאי אפשר לצאת ידי ברכת הכוס כשהיא ביד אחר, או שכיון שגם השני מכרך אין שנים יכולים לברך על כוס אחת.

וגם באופן שהכוס מונחת על השולחן לפני שנים, דעת הגר"ח פשיינברג (חידושי בתרא) ששניהם אינם יוצאים ידי ברכת הכוס, שאף על פי שמבואר ברמ"א להלן (ס"ב) ובמשנ"ב (ס"ק טו) שכשהכוס מונחת לפני יחיד נחשב הדבר כברכה על הכוס, שונה הדין כאן שאין ניכרת שייכות הכוס לשום אחד מן המברכים, ואינו ככוס שמונחת לפני אדם יחיד. שניכר שהיא כוס הברכה שלו [וראה בהערות המגיה לשו"ת רעק"א, שלפי הטעם הראשון בחו"א, כשהכוס מונחת על השולחן יצאו שניהם ידי חובת ברכה על הכוס, ולפי הטעם השני שם, אין יוצא אפילו אחד מהם].

[משנ"ב ס"ק ז]

אם יש לו יין בביטול (וכו', ודוקא בשהוא בנמוך שלשה).

3) ומי שאין לו בשעת הסעודה אלא כוס אחת, כתב השו"ע לעיל (סי' קע"ד ס"ג) שיניחנה עד לאחר המזון ויברך עליה. וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ה), שאפילו למאן דאמר שברכת המזון אינה טעונה כוס, מ"מ מצוה מן המובחר יש בזה. ומ"מ אם הוא צמא לשותות ואין לו שאר משקים, מוטב שישתה כוס זו בשעת הסעודה כדי לצאת גם דעת המרדכי הסובר שמי שתאב לשתות אינו חייב מן התורה לברך ברכת המזון עד שישתה. ואם אכל בעלשה, כתב בשעה"צ שם (ס"ק יא) שכיון שיש הסוברים שבשלשה חובה לברך על הכוס, אפשר שאפילו אם הוא צמא בשעת הסעודה טוב יותר להניח את הכוס לאחר המזון כדי לברך עליה ברכת המזון.

המשך במילואים עמוד 32

[משנ"ב ס"ק ט]

נזטלים בקליט (וכו', אין לטול במשקין).

18) ולענין רחיצת הידים ב'רוק' שבפיו, כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' נד) שאינו מועיל, שמלבד שלדעת המהרש"ל [שהובא במשנ"ב לעיל ס"ק ז] צריך לטול דוקא בצונן, ו'רוק' הרי אינו צונן, בלאו הכי כיון שדרשו חז"ל את חיוב מים אחרונים ממה שכתוב 'יהייתם קדושים וגו' אני ה' אלוהיכם", והואיל ורוק מאוס הוא אצל הקב"ה [שהרי אסור רקיקה בהר הבית, עיין שם], איך אפשר לקיים בו נטילת מים אחרונים הנלמדים מהפסוק שעלינו להיות קדושים כי קדוש אני ה' וגו'.

14) ושיירי המשקים שבכוסות שאין רגילות לשתותם, צידד הגר"ש אלישיב (עץ השדה סט"ז הע' יג וסי"ז הע' לז) שאינם בכלל האיסור של הפסד אוכלים, ואין להם חשיבות משקה לאסור את הנטילה בהם.

[משנ"ב ס"ק כא]

גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פ"עם אֶתְתָּא.

15) וכשנטל מים אחרונים, דעת הגר"מ פיינשטיין (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' קמ אות ב) שיש לטול את אצבעות יד ימין תחילה.

[משנ"ב ס"ק כב]

דטעם קלח סודמית וידיים מוקמות גם עתה שיקד.

16) ולגבי חיוב נשים במים אחרונים, כתב בשו"ת שלמת חיים השלם (סי' קעז) שלשני הטעמים נשים שוות לאנשים בזה, וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות בת ישראל פ"ג הע' יא) והגר"ש אלישיב (הערות על מס' חולין קה, ב, וזאת הברכה פ"ד) שאף הנשים חייבות בזה.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' כג) כתב, שמנהג העולם הוא שאין הנשים נטילות את ידיהן, והוא על פי השו"ע (סי') שבזמננו אין תקנת מים אחרונים שייכת כלל, ורק שהאנשים מחמירים לעצמם, ונשים לא קיבלו זאת עליהן [וכן הובא בשם הגר"י מרצבך (בכפר הליכות בת ישראל פ"ג הע' יא) שכך נהגו באשכנז ואפילו בבתי החרדים לדבר ה'].

וקטנים שהגיעו לחינוך, כתב הגר"ח קניבסקי (אוצר המים פ"ד הע' ט) שטוב לחנכם שיטלו את ידיהם למים אחרונים. וכן הובא (ומירות שבת עמ' קט) על בעל הדברי יואל מסטמר, שהורה לחנך את הקטנים לנטילת מים אחרונים.

[משנ"ב ס"ק כג]

והוא אקטניס.

17) משמע מדבריו שדוקא על איסטניס נאמר צורך זה, אמנם בשעה"צ (ס"ק לב) משמע שאפילו מי שאינו איסטניס צריך להקפיד בדבר (הערת שונה הלכות סי"א).

[משנ"ב ס"ק כד]

שלא להפסיק בין הנטילה לברכת-המזון אפילו בדרג-תורה.

18) ולכתחילה, כתב לעיל (סי' קע"ט ס"ק א) שיש להזהר שלא להפסיק כדיבור אפילו מעט, שתכף לנטילה ברכה. ושמטעם זה יש להזהר שלא לשהות שהיה מרובה לאחר הנטילה, וכל שכן שלא לעסוק באיזה עסק. אך אם צריך להפסיק בדבר נחוץ, או בדיעבד אם הפסיק, יטול ידיו שנית כדי שתהיה הברכה תכף לנטילת מים אחרונים.

ומטעם זה, כתב המג"א (ריש הסי', כביאור המחצה"ש שם) בשם רבנו ירוחם, שיש למוזג את הכוס קודם נטילת מים אחרונים, כיון

הלכות מים אחרונים סימן קפא קפב

באר הגולה פו

ח מפשטות דברי
ושק"א בחוה"מ הפיות
הקל"ב
קשם
הר"א"ד ט שלחן
של ארבע והקל"ב
בשם הר"א"ד
י תוקפות שם
בכרכות נג

האחרונים: ח "יש אומרים שמים אחרונים (יה) אינם צריכים נגוב, (יט) ולהרמב"ם, מנגב ואחר-כך (י) מברך: ט מים אחרונים (כ) נוטלים בכל (כא) מיני (כ) משקים: י "יש (ט) (כב) שאין נוהגים לטל מים אחרונים. ואפלו לנוהגים בן, אדם שהוא אסטניס ורגיל לטל ידיו אחר הסעודה, לדידה הוה ידים מזהמות (כג) וצריך לטל ידיו (כד) קדם ברכת המזון:

קפב דין כוס ברכת המזון ושללא יהא פגום, ובו ז' סעיפים:

א "יש אומרים שברכת המזון (א) טעונה כוס אפלו (ב) בנחיד וצריך לחזור עליו, (ג) ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו, אפלו אם צריך לעבר זמן אכילה אחרת. יולפי זה (ג) אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברכת המזון. "יש אומרים שאינה טעונה כוס אלא בשלשה. "יש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפלו בשלשה: הגה ומפל מקום מצוה (ד) מן המבחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים): ב "כוס ברכת המזון אינו אלא של יין, (ה) ולא

א פסחים קה לועת
התוקפות שם ונחשו
ב גל"ב ג במרש
והתק"ד ד הרי"ף
ונמפ"ם פ"ק ז
ה פסחים קו

באר היטב

צריך שעה, וא"צ לשפך על ידיו אלא פעם א. ופ"ח פתב: לא נהגו האידנא לנקות הידים לא ביין ולא בשקין: (ט) שאין נוהגים. והמקבילים כתבו דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכ"כ הישי"ש שנהג לשטף הכוס ורחץ ידיו במים: (ב) בנחיד. והאר"י ז"ל פתב שנתחיד לא יברך על הכוס, עין יד-א"ח:

זה, ומיהו להפסיק בגדי לא מפסקינו, ט"ז: (י) קברך. וביש"ש פתב: נזקא ממברך צריך לעבב ולא הקחרים: (ח) משקין. וה"ה במים הפסולים לראשונים, מ"א. וביש"ג פתב דיש לזהר במים אחרונים שיהיו ראויין לשתיה ולא יהיו מרים וסריחים, וגם כח אדם בעיניו כמ' הראשונים. מים אחרונים אין

משנה ברורה

עלמא. וכתבו האחרונים, שאפלו רוצה (ג) לברך על היין או פירות באמצע הסעודה צריך לקנותם מקדם, כיון שידיו מלכלכות והוא אסטניסי¹⁶⁷: (כד) קדם ברכת המזון. וצריך לזהר שלא להפסיק בין הנוטילה לברכת-המזון (לג) אפלי: בדברי-תורה¹⁶⁸:
א (א) טעונה כוס. שברב הברכות שתקנו חז"ל תקנום לסדר על הכוס, מפני שכן הוא דרך כבוד ושבת נאה להקדוש-ברוך-הוא היא לסדר שבתו וברכתו וצריך על הכוס, וכמו שכתוב "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" (לבוש): (ב) ולא יאכל וכו'. וכמו לענין הברכה ברצ"ו, דאם מצפה שיהיה לו כוס למחר, מבטל סעידת לילה וימתין על הכוס. ועין במגן-אברהם שחולק על זה, דמשום כוס בברכת-המזון אין למנע מלאכל, ולא דמי להברכה, עין שם, ובבאור הגר"א משמע גם כן דמסכים עם הפגון-אברהם: (ג) אם שנים אוכלים וכו'. דבשלשה יותר שפזמנין יחד, אחד מברך על הכוס ומוציא את כלם כמו שמוציאם בברכת המזון¹⁶⁹, אבל בשנים דמצוה לחלק ואין אחד מוציא את חברו, אם-כן צריך כל אחד גם כוס בפני עצמו¹⁷⁰: (ד) מן המבחר וכו'. רוצה לומר, דאף לדיעה זו שאין טעון כוס כלל, הנינו שאין בה חיוב, אבל כלי עלמא מודים דמצוה מן המבחר לברך על הכוס (ב) אם יש לו יין בביתו¹⁷¹. והנה המתבר לא הכריע בין הדעות, ודעת רש"ל ופ"ח להתמיר דברכת-המזון צריך כוס מדינא. (ט) ומנהג העולם להקל בזה כדעה השלישית שלא לחזור אחר כוס, אם לא כשיש לו יין או שאר משקין שהוא חמרי-מדינה בביתו, דאז כוונתו מצוה מן המבחר לכלי עלמא לברך על הכוס, וכנ"ל: ונזקא כשהוא בזמן שלשה¹⁷², אבל לענין יחיד (א) מקלים כמה אחרונים לגמרי, ועין לקמה בסוף סעיף ב בהג"ה: ב (ה) ולא משאר משקים. כמו לענין קדוש והברכה דאינו על שאר משקין

את הזממא מהדדים, וכיון שאין אנו עושים המצוה בתקונה נהגו שלא לברך בכל גונא: ח (יה) אינו צריך נגוב. כיון שאינם באים רק לנקות את הידים, גם בלא נגוב הן נקיות: (יט) ולהרמב"ם וכו'. סבירא לה דלא נקרא נוטילה (ס) כלי נגוב. ועין לעיל סוף סימן קעג. משמע דעת המחבר להקל בזה. מפל מקום לכתחלה טוב לנגב ידיו לצאת דעת כלם [ח"א]. פתב הבית-יוסף בשם ספר שלחן של ארבע, וכן הביא באלה רבה בשם הפל"בו, דמים אחרונים אין צריך שעה אלא שיהא בהן כדי להדיח פהו את ידיו, ובספר מצוה-רב הביא דהנהגת הגר"א היתה ברביעית: ט (כ) נוטלים בכלי וכו'. שגם הם (מ) מנקין הידים מהזממא כמו מים. ומר"י באין לו מים פי אם משקין, הא יש לו מים, אין לטל במשקין¹⁷³ [פמ"ג]: (כא) מיני משקין. אפלו (כב) בשמן ידבש והלב, (ל) חוץ מין מפני חשיבותו. (לג) כתבו האחרונים, שכל מיני מים הפסולים לראשונים, דהינו שבגששה בהן מלאכה או שגשגתו מראיהן, ואפלו מים שנפסלו משתיית בהמה ודקאי גונא, מפל מקום פשרים לאחרונים, וגם אין צריך להם כלי יבח גברא בראשונים, ואין חציצת הידים פוסלת בהן. גם אין צריך לשפך על ידיו אלא פעם אחת¹⁷⁴: י (כב) שאין נוהגים וכו'. מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו; ומשום ידים מזהמות אין חוששין, הואיל ועקשו אין מקפידין לרחצן מלכלוך המאכל אין זה קרוי זממא לנו. ודעת הגר"א בבאורו דצריך לטל גם האידנא [דטעם מלח סדומית וידיים מזהמות גם עתה שנה¹⁷⁵, וכמו שכתבנו בסעיף א]. וכן פתב הפגון-אברהם בשם המקבילים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן התמיד המהרש"ל בים של שלמה, וכן פתב הבן-בן-יוסף, עין שם שהתמיד הרבה בזה: (כג) וצריך לטל ידיו וכו'. רוצה לומר, דזה מדינא צריך לטל ידיו במים אחרונים לכלי

שער הציון

(כ) הגר"א. ולא העתקתי דברי הם של שלמה המיבא במגן-אברהם, משום דהיום שכלם מברכין אין נפקא מנה בנה, כמו שכתב בפרי-מגדים: (כט) בית-יוסף: (ל) בית-יוסף ולבוש, וקביאו בפרי-מגדים, וכנראה שגם הגר"א רמז לזה בבאורו: (לג) עין באלה רבה שכן הסכים להלכה נורא בשלטי-גבורים וכתב בקצת דברים הפוך זה, עין שם]. וכן שארי אחרונים העתיקו גם-כן לקלא בכמה דברים ודלא משלטי-גבורים: (לד) והוא הדין פשוטה לברך אזה ברכה שהיא, ודיו מלכלכות מזהמת המאכל. ופה דקומא לן דסתם ידים פשרות לברכה. הנה שאין מלכלכות [פמ"ג]: (לב) בית ואלה רבה בשם האר"י ז"ל: (לז) הגר"א: (ס) הגר"י: (א) אף דמש"ל ופ"ח מותרים המאכל לברך על הכוס בנחיד, כמה אחרונים סתמו להקל בזה, עין בהג"י ובחיי-אדם, וכן הביאו בשם האר"י ז"ל, וגם מקור"ן פרק ערבי פסחים על הפשטה דמזוגו כו' לא מוכח מידי דמרי בנחיד, לפי מה שכתב הרא"ש דנדון לומר הלל בשלשה, עין שם:

מילואים

הלכות דברים הנוהגים בפעודה סימן קעד

המשך מעמוד קודם

כוס לברכת המזון, אם לא שיש לו יין או חמר מדינה בביתו, שאז לכולי עלמא מצוה מן המובחר לברך על הכוס. דוקא כשמברך בשלושה, אבל לענין יחיד המברך מקילים כמה אחרונים לגמרי שאין צריך כוס, וכן מנהג העולם.

13) ולדעת רוב הפוסקים, כתב בשע"צ לקמן (סי' קצ"ד ס"ק יח) שחייב ברכת המזון מן התורה הוא אף כשלא שתה. וכן כתב הרמ"א שם (ס"ד) שאין צריך לחוש לכך אלא לכתחילה, ודחינו שאם חלק מהמסובים שתו וחלק לא שתו. לכתחילה יש ליתן לברך למי שתה. כרי שיוציא את האחרים ידי חובתם.

[ביה"ל ר"ה לפני]

דקפ"ג אין ש"ך לקטרו לְכָלֵי עֲלָמָא¹⁴.

14) ומשמע שגם אם כיוון לפטור את מה שישתה בתוך הסעודה, אינו פוטר אם שהה לאחר מכן זמן מופלג. אך לענין שתיית יין שלא בתוך הסעודה מבואר בביה"ל לקמן (סי' קצ"ב ד"ה אחר) שלדעת הרבה אחרונים אין השהייה נחשבת כהפסק לגבי ברכה ראשונה אפילו אם שהה כל היום, אלא בצירוף היתחם הדעת נראה תהלה לודד (ס"ק יג) שהוכיח מדברי השו"ע הרב לגבי יין הבדלה, שלפטור יין שבתוך סעודה קשה יותר מאשר לפטור יין ששתיים שלא בתוך סעודה, אלא שמדבריו לענין יין קידוש מוכח להיפך, ונשאר בצריך עין גדול.

מלאה ובלטת, שאז יראה ממילא כאילו שתייה מלאה.

ולענין שיעור מלא לגמיו במידות זמנינו, כתב בספר מידות ושיעורי תורה (פ"ט"ז ס"א) לגבי יום הכיפורים שיש להחמיר בשיעור של בערך 40 גרם [אך לגבי קידוש כתב שיש לשנות שיעור שהוא בוודאי מלא לגמיו (הוא 50-55 גרם), וכן כתב השש"כ (פ"ט"ט ס"ב) שבאדם מבוגר בינוני השיעור הוא 40-45 גרם.

11) ועיצה נוספת לזה כתב השש"כ (פ"ד הע' קד), לכוון בשעת הברכה על היין שלא תפטור הברכה את שאר המשקים, ואז יוכל לברך עליהם, וכעין דברי השו"ע להלן (ס"ד). אמנם רעת הגרי"ש אלישיב (וזאת הברכה פ"א הע' 4) והגרי"פ שיינברג (חידושי בתרא) שעיצה זו אינה מועילה, כיון שהמשקים נטפלים ממילא ליין כשהם מונחים לפיו, ואם כן עדיין יש להסתפק האם נפטור המשקים בברכת היין וראה בחיי אדם (כלל נה"ט) שהוכיח עיצה זו לכוון בשעת ברכת היין שלא תפטור ברכה את שאר המשקים, אך לא סמך על זה למעשה, וכתב שיש לברך על סוכר כדי לפטור בכך את שאר המשקים.

[משנ"ב ס"ק ה]

מְּלֵל מְּקוֹם מְּצוּה מִן הַמְּבַחֵר וְשֶׁנֶּה אִם יוּכַל לַעֲשׂוֹת כְּכֹסֵי וכו', אֵינֶנּוּ חֵיב מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ בְּרֶפֶת הַמְּזוֹן עַד שֶׁיִּשְׁתַּה¹².

12) ולקמן כתב (סי' קצ"ב ס"ק ד), שמנהג העולם להקל שלא לחזר אחר

הלכות דברים הנוהגים בפעודה סימן קפא

המשך מעמוד פה

חורים המים עם הזוהמה ומדבקים לידים, מה שאין כן מים אמצעיים שבין גבינה לבשר שענינם להעביר את המאכל הדבוק בידים, מאחר שהמאכל עבר על ידי השפשוף אין הוא חוזר ונדבק. הוסיף הכף החיים (ס"ק ט) לענין מים אחרונים, שגם אם יהיו מים רבים שכשיחזור המים לידיו לא תהיה בהם זוהמה, מ"מ על פי הסוד צריך לנקותם דוקא על ידי שפיכה.

[משנ"ב ס"ק ו]

מְּפִי רוּחַ רְעָה⁷.

7) ולברך ברכת המזון כנגד מי הנטילה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' ד ס"ק יח) לענין אמירת ברכה כנגד מי נטילת שחרית שורה עליהם רוח רעה [ואולם באופן שנטל לתוך הכלי, ראה במשנ"ב להלן (ס"ק ו) ובשע"צ ס"ק יז ובביה"ל ד"ה אלא] שנחלקו הפוסקים האם שורה עליהם רוח רעה. הובא (ארחות רבנו ח"א עמ' פג) שהגרי"י קניבסקי כיסה את המים אחרונים במפית נייר. וראה מה שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס"י קסח אות ג).

מים אחרונים, מבואר ברמ"א לעיל (סי' קע"ח ס"ב) שמותר לצאת ממקומו לצורך מצוה עוברת וביביה"ל שם (ד"ה עוברת) צידד שמותר לצאת אפילו למצוה שאינה עוברת, וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קע"ח), והוסיף בביאור הדבר, שכיון שהטעם שאסור לעקר ממקומו קודם ברכת המזון הוא מחמת החשש שישכח לברך, לפיכך באן שהדבר שייך לברכת המזון אין חשש שישכח מלברך.

5) ומי ששכח ליטול ידיו וזכר באמצע ברכת המזון, כתב הגרי"ח קניבסקי (אוצר המים פ"ד הע' נב) שיכול ליטול באותה שעה [אולם בשעת הנטילה צריך להפסיק לברך, וכמבואר בשו"ע לקמן (סי' קפג ס"ב וסי' קצ"א ס"ג) שאסור לברך כשעוסק במלאכתו].

[שעה"צ ס"ק ז]

מְּרֵ אֶפְלוּ לְשֶׁפְּסָם בְּתוֹךְ הַקְּלִי⁶.

6) ובטעם החילוק כתב המחצה"ש (ס"ק א) בשם הים של שלמה (חולין פ"ה ס"י), שמים אחרונים שענינם להעביר את הזוהמה מהידים, אם כן כשרוהצם בתוך הכלי, אף על פי שירדה הזוהמה על ידי השפשוף מ"מ

הלכות מים אחרונים סימן קפא קפב

המשך מעמוד פו

כתב, שכיון שלרבים היה קשה לשנות יין אחר האכילה מחמת כבודו וכדו', לכך הקילו.

עד כתב הערוך השלחן (שם), שאף שמנהג העולם שלא לברך ברכת המזון על הכוס, מ"מ יש המדקדקים לעשות כן בשבתו ובימים טובים כשיש יימון. וכן כתבו בסדר היום (כוונת קידוש ד"ה ובעד) ובמקור

ובמנהג העולם שאינם מקפידים כל כך לברך על הכוס, כתב הערוך השלחן (ס"א ו-ג), שהוא משום שהיין ושאר המשקים הם יקרים. ולפיכך במדינות בהן דיון מצוי ובוול, ראוי לכל ירא ה' לברך על הכוס. ובפרט כשיש זימון. וכן העשירים השותים שטר בכל סעודה. בוודאי שלהם נאה לברך על הכוס. ובארחות חיים (ספינקא, ס"ק ב)

מילואים

הלכות דברים הנהגים בפעודה סימן קפא קפב

המשך מעמוד קודם

המזון אינה טעונה כוס, ואף עתה שהדין מצוי לא השתנה המנהג מחמת כמה טעמים. והמברך על הכוס בברכת המזון, יתנה שהוא עושה כן בלי נדר ובדין הנהגה טובה.

4) אכן, כשמברכים בזמון בתשעת הימים, כתב לקמן (סי' תקנא ס"ק עא) שאין לברך ברכת המזון על כוס אפי' בשלשה, כיון שיש פוסקים שסברו שגם שלשה שאכלו אינם צריכים כוס, ובאיפן זה יש לסמוך עליהם.

חיים (לבעל החוות יאיר סי' רעד), שעל כל פנים בשבת יש להקפיד על זה: אמנם בשם החוריא הגריי קניבסקי הובא (ארחות רבנו ח"א עמ' פג), שלא היו נהגים לברך על הכוס אף בשבת, ואפילו בשהיה זמון בשלשה. ובשו"ת אגרות משה (יריד ח"ג סי' נב אות ג) כתב, שאף על פי שישנה מעלה לברך על הכוס בשלשה, מ"מ אין חייב בדבר, ואף כשמברכים בעשרה, שכיון שכמה מאות שנים לא נהגו לברך על הכוס מחמת שלא היה היין מצוי, נחשב הדבר כאילו נפקס אצלנו שברכת

הלכות פריית המזון סימן קפב

המשך מעמוד 172

שם). שאף על פי שלכתחילה אין להבדיל על בירה שחורה, מ"מ בדיעבד נחשבת אף היא 'חמר מדינה'. מאידך, בשו"ת אור לציון (שם) כתב, שבירה שחורה נחשבת 'חמר מדינה', כיון שמבשמת היא וגורמת לשכרות, וכן דעת הגר"פ שיינברג (שם).

ולגבי חלב, כתב לקמן (סי' רעב ס"ק כה וסי' רצו ס"ק ט) שאין להבדיל עליו כיון שאין לוקחים אותו למשקה. והוסיף הגרש"ז אויערבך (משנ"ב ביצחק יקרא סי' רעב שם) שאפילו במקומות שרגילים בשתיית חלב, מ"מ אין הוא נחשב להם כחמר מדינה, משום שאינם שוחים אותו אלא לצרכי בריאות אך לא מחמת חשיבותו.

וראה לעיל ס"ק ז שהבאנו דעת החוריא, שבזמנינו אין חשיבות של 'חמר מדינה' לשאר משקים.

[משנ"ב ס"ק יז]

ואינו ראוי עוד לקרן ע'ליו (12).

12) ובטעם הדבר שאין לברך על כוס פגום, כתב הלבוש (סי' ג) שהפגימה היא כמו מום בבהמה, שעל כך נאמר "הקריבהו נא לפחרך" וגו'. ובמג"א (סי' י) משמע שהפגימה היא כעין פגימת המונח, ולכן אם מוסיף לו יין או מים הרי הוא כסתומת החיסרון וחור להכשרו. ואם אינו חייב לברך על הכוס, אלא שמ"מ מחמיר לעשות כן, צידד הערוך השלחן (סי' שבעיור כזה אין הוא צריך להקפיד על הכוס שלא תהיה פגומה.

ואם יש לפניו יין פגום או 'חמר מדינה', כתב לקמן (סי' רצו ס"ק יא) ובשעה"צ שם ס"ק יג) שנחלקו הפוסקים בזה, וכתב שדעותיהם שקולות.

ארתו ככיבוד בשמחות וכיוצא בזה, נחשב הוא 'חמר מדינה'. מאידך, דעת הגר"ח קניבסקי (ספר זכרון דרוך יקרא שם), שקפה אינו נחשב 'חמר מדינה'.

ודעת הגר"נ קרליץ (שם) שלגבי 'קפה שחור' יש לדון בזה, אבל כשהוא עם חלב ודאי אינו נחשב 'חמר מדינה'. ובשעת הדחק שאין יין או מיץ ענבים, אפשר להקל כשהוא בלי חלב.

נראה בספר תשובות הנהגות (ח"ד סי' עז) שכן היה מנהג הגריי בשעת הצורך להבדיל על תה או קפה. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טז) בשם האדר"ת (קנטרט עובר אורח) שהרבה גאונים נהגו להבדיל על תה וקפה מתוקים, מאחר הדרך לכבד בהם אורחים].

ולענין 'בירה לבנה', דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ד שם), שאף על פי שבחץ לארץ היתה נחשבת 'חמר מדינה', ופעם היתה נחשבת כן אף בארץ ישראל, וכן הורה בזמנו החוריא, מ"מ לאחר זמן חזר בו החוריא, משום שנמקום שהיין מצוי, אין לשכר דין 'חמר מדינה' (ראה גם בספר דינים והנהגות פי"א אות טז), ועוד הוסיף שם הגר"נ קרליץ, שהיום אין מצוי כלל שישתו משקה זה בשמחות אלא מעט. ומ"מ בשעת הדחק, דהיינו כשאין יין או מיץ ענבים, אפשר להקל בזה. מאידך, דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שם, דבר הלכה אית טז), שבירה לבנה נחשבת 'חמר מדינה', וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"כ תשובה יט), וכן דעת הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא עמ' רצד).

ולענין 'בירה שחורה', דעת החוריא (הובא בחוט שני שם) שאינה 'חמר מדינה', וביאר הגר"נ קרליץ (שם). שאין היא משקה חשוב, כיון שמעורבים בה מים מתוקים. דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה

הלכות פריית המזון סימן קפג

המשך מעמוד 174

המזון בסעודת שבע ברכות. מאידך, הערוך השלחן (סי' קצ ס"ז) כתב שהמנהג הוא להחזיק את הכוס עד 'הרחמן', וחזר ונוטלו בידו בשעת הברכה (נראה מה שכתבנו לקמן סי' רא ס"ק ה שיתכן שברכת האורח היא בכלל ברכה רביעית, ויש לדון האם גם לענין אחיות הכוס).

[משנ"ב ס"ק יז]

מן הקרן (16).

16) ואף על פי שכתב לקמן (סי' קפה ס"ק א) שהמדקדק יזהר לברך ברכת המזון מתוך הספר ולא בעל פה, התבאר בשלחן הטהור (סעי' יב) שזה דוקא במי שאינו מברך על הכוס.

סי' כתב שבכוס שיש לה בסיס גדול, די לשער מתחתית בית הקיבול, ואין צריך לשער מתחתית הבסיס.

15) ולענין עד מתי יש להחזיק את הכוס, כתב השערי תשובה (סי' קצ על השו"ע ס"ד) בשם החכם צבי, שיש לאחוז את הכוס עד לאחר ברכת בפה"ג, וכן כתב הפ"ק החיים (סי' יט). וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה על השו"ע סי' קצ) שמנהגו לאחוז את הכוס עד שמברך עליה בפה"ג, מלבד בסעודה שלישית בשבת שמניחו לאחר ברכה רביעית כיון שממילא אין שותים את הכוס לאחר ברכת המזון. וראה עוד מה שכתב שם (ח"ט סי' ער אות ב) לענין אחיות כוס ברכת

